

Beszámoló a Magyar Közgazdasági Társaság 2021. évi vándorgyűlésének pénzügyekről, euróról, zöldfinanszírozásról és versenyképességről szóló beszélgetéseiről*

Tóth Ferenc – Kolozsi Pál Péter – Lóránt Balázs – Juhász Katalin

2021. szeptember 23–24-én 59. alkalommal rendezték meg – ez alkalommal hibrid formában – a Magyar Közgazdasági Társaság (MKT) éves vándorgyűlését, amely a magyar közgazdász-társadalom egyik legjelentősebb hagyományával rendelkező és egyben legnagyobb éves konferenciája. A vándorgyűlésen a nyitó és a plenáris ülések mellett 22 tematikus szekció érdekes panelbeszélgetéseinek videófelvételeit lehetett megtekinteni az interneten. A rendezvény nyitó plenáris előadásait *Mátolcsy György*, a Magyar Nemzeti Bank (MNB) elnöke, *Ürge-Vorsatz Diána* fizikus, klímakutató, a Közép-európai Egyetem egyetemi tanára, az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testülete (IPCC) harmadik munkacsoportjának alelnöke, *Kaushik Basu*, a Nemzetközi Közgazdasági Társaság volt elnöke, a Világbank korábbi vezetőközgazdásza és *Domokos László*, az Állami Számvevőszék elnöke tartotta. Jelen beszámolómban a bankvezérek kerekasztal-beszélgetéséről, a központi bankok alelnökeinek az euro bevezetéséről folytatott véleménycseréjéről, a zöldfinanszírozás kérdésköréről, valamint a versenyképességet és fenntarthatóságot ösztönző államról szóló szekcióülésekről adunk tájékoztatást.

Virág Barnabás, az MNB alelnökének moderálása mellett magyar kereskedelmi bankok felsővezetőivel folytak kerekasztal-beszélgetések. A résztvevők *Hegedüs Éva*, a GRÁNIT Bank Zrt. elnök-vezérigazgatója, *Bencsik László*, az OTP Bank Nyrt. vezérigazgató-helyettese, *Jelasity Radovan*, az ERSTE Bank Hungary Zrt. elnök-vezérigazgatója, a Magyar Bankszövetség elnöke, *Szabó Balázs*, a CIB Bank Zrt. vállalatiüzletág-vezetője és *Soós Gábor*, az UniCredit Bank Hungary Zrt. vezérigazgató-helyettese, a vállalati és befektetési banki divízió vezetője voltak.

A beszélgetés témája a magyar bankpiaci és a nemzetközi banki trendek megvitatása volt. Felvezetőként *Virág Barnabás* rövid aktuális helyzetértékelést tett: a 2008–2009-es válság egyik általános globális tanulsága az volt, hogy a bankok hajlamosak

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Tóth Ferenc a Magyar Nemzeti Bank vezető közgazdasági elemzője. E-mail: tothf@mnb.hu

Kolozsi Pál Péter a Magyar Nemzeti Bank igazgatója. E-mail: kolozsip@mnb.hu

Lóránt Balázs a Magyar Nemzeti Bank junior elemzője. E-mail: lorantb@mnb.hu

Juhász Katalin a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: juhaszka@mnb.hu

prociklikusan viselkedni, tehát konjunktúra idején növelik, míg problémák esetén csökkentik a hitelezést, ezáltal hozzájárulnak a válság elmélyüléséhez. Ezzel szemben az elmúlt másfél évben azt láttuk, hogy Magyarországon a válságkezelésben kiemelten fontos pillér volt mind a lakossági, mind a vállalati hitelpiac, amely aktivitásával segítette a gazdaság helyreállítását. *Virág Barnabás* az emögötti okokról kérdezte a résztvevőket. Ennek kapcsán a résztvevők elmondták, hogy 2008-ban globális pénzügyi és bizalmi válság volt, amelynek epicentruma a sérülékeny bankrendszer volt, de az összes szektort egységesen érintette. A mostani egy strukturálisan más típusú válság, bizonyos szektorokat nagyon negatívan érintett, míg mások számottevően növekedni tudtak, amire jó példa a digitális infrastruktúra jelentős fejlődése. 2008-ban rossz volt a makrogazdasági és hitelezési helyzet Magyarországon. Most viszont a gazdaság fundamentumai kifejezetten jók voltak, emellett számos intézkedés segítette az ügyfeleket, a bankrendszer magas tőkeszinttel és megfelelő likviditással rendelkezett, emiatt tudott a hitelezés növekedni. Kulcslépés volt az MNB Növekedési Hitelprogramja, amely hosszú lejáratú, kamatmentes forrást biztosított a bankrendszer számára, és ezáltal hozzájárult az ügyfelek és bankok közötti bizalom helyreállításához is. A banki vezetők sokat tanultak az előző válságból, ezért most felkészültebbek voltak, illetve az állami kezességvállalás és garanciaprogramok is nagyban segítették a hitelnyújtást. Mind nemzetközi, mind hazai szempontból optimizmusra ad okot, hogy sikerült jól kezelni az egészségügyi válsághelyzetet, a gazdaság egésze kiválóan teljesített.

Virág Barnabás elmondta, hogy a hitelezés területén minden szegmensben hitelbővülés tapasztalható. Továbbra is 20 százalék felett van a kis- és középvállalkozások hiteldinamikája. Az új lakáshitel-kibocsátás historikus csúcson van. A moratórium alatt álló hitelállomány fokozatosan csökken, bár még mindig jelentős. Felmerült a kérdés, hogy ez utóbbi kapcsán mik a várakozások? A bankok nem tudnak pontos számokat mondani, és becsléseik széles horizonton állnak. A szabályozást nagyon megengedőnek tartják, ezért olyanok is bennmaradhatnak, akik esetén ez nem indokolt. Ugyanakkor bankrendszer-szinten nincs likviditási probléma, és tekintettel a konzervatív hitelezésre, a cégek egészséges működésére és ezáltal a jó hitelportfólióra, úgy vélik, hogy egyre kevesebb kölcsönfelvevőnek van olyan problémája, amiért a moratóriumban kellene maradnia. Kiemelte, hogy azon ügyfeleknek, akik képesek a hiteltörlesztésre, saját üzleti érdekük, hogy ezt mihamarabb megtegyék. A korábbiakhoz képest óriási különbség a 3. moratóriumnál, hogy az ügyfeleknek be kell jelentkezniük a moratóriumba, ez nem automatikusan történik meg. A bankok folyamatosan kommunikálnak ügyfeleikkel, és ott, ahol tényleg probléma van, egyedi megállapodást kötnek majd. A környező országokban már lezárult a moratórium időszaka, és az az egyértelmű nemzetközi tapasztalat, hogy a nemteljesítő hitelek állománya nem növekedett meg jelentős mértékben. A bankok optimisták a magyar nemteljesítő hitelállomány alakulásának tekintetében.

Virág Barnabás ezt követően a vállalati hitelpiac alakulására tért át. Megjelent az infláció, ezért az MNB kamatemelési ciklusba kezdett, és az NHP kivételre került. Ilyen körülmények között milyen trendekre számítanak a bankok? A bankok felsővezetői részéről elhangzott, hogy nem a kamatemelés a cégek legnagyobb problémája. Ez egyrészt az NHP-s hitelek fix kamatozásának köszönhető, illetve másrészt az alapanyaghiány és az árnövekedés, valamint a munkaerővel kapcsolatos nehézségek jelentenek problémát. Az MNB Növekedési Kötvényprogramja hatalmas likviditást adott a vállalatoknak. Az alapkamat emelkedése ellenére a (főleg a beruházási jellegű) hitelkereslet nem csökkent, sőt nőtt, hiszen a vállalatok továbbra is negatív reálkamattal tudják finanszírozni működésüket. Dinamikus lakossági hitelemelkedés várható CSOK területén. A növekvő béreknek köszönhetően a fogyasztási hitelezés is erős lesz. A bankok közötti szoros verseny is hozzájárul ahhoz, hogy a hitelek ne dráguljanak túlzottan, és a banki marzsok csökkenése várható.

A következő téma a digitalizáció volt. *Virág Barnabás* elmondta, hogy az IT-infrastruktúra fejlett Magyarországon, de a netbankolás aránya mégis relatíve alacsony, az internetezők mindössze 60 százaléka használja. Mi lehet ennek az oka? A kereskedelmi bankok vezetői szerint ez részben edukációs kérdés is, de növekszik a netbankolás penetrációja, az online bankolás nagyobb arányú Magyarországon, mint a környező országokban, illetve az ügyfelek egyre nyitottabbak a netbankok és a banki mobilalkalmazások használatára. Emellett a digitalizáció további elterjedése jogszabályi kérdés is, hiszen a jogszabályi környezetnek nem szabad gátolnia a banki termékek minél szélesebb körének digitális útra terelését. Ennek kapcsán felmerült a BigTech megjelenésének kérdése egyes banki részpiacokon. Jelenleg a bankok – főleg az Európai Unióban – sokkal szigorúbban vannak szabályozva, mint a BigTech-cégek, ezért a verseny nem egyenlő feltételek és esélyek mellett zajlik, ami veszélyes is lehet. Különösen az adatkezelésre és az adatok elérhetőségére vonatkozó szabályozásnak kellene azonosnak lennie. A bankrendszernek egy gyorsan átalakuló világban kell megőriznie a stabilitását. A BigTech-cégek nem tudnak minden területen versenyezni a bankokkal, csak bizonyos részpiacokon, például a fizetési forgalomban, de hosszú lejáratú hitelnyújtásra nem alkalmasak.

Ezt követően *Virág Barnabás* a banki konszolidációt, a méretgazdaságosság miatti hatékonyságot említette, ami a 2008-as válság egyik fontos üzenete volt. A bankok szerint ez a folyamat az egész világban zajlik, ez a természetes irány, nálunk is szükséges lépés, és van is erre példa, lásd a Magyar Bankholding esetét.

A kriptopénzek kapcsán volt olyan banki vélemény, mely szerint például a bitcoin az illegális (pl. ember- és kábítószer-) kereskedelem pénze, illetve a pénzmosás futtatta fel, hiszen a szabályozói kereteken kívül esik. Emellett olyan spekulatív és volatilis eszköz, ami várhatóan hosszú távon nem lesz versenyképes a legális tevékenységekkel szemben. Ugyanakkor a világ központi bankjainak 86 százaléka aktív elemzéseket folytat a központi banki digitális pénz bevezetése kapcsán, sőt mintegy

60 százaléuk már a kísérleti projektek fázisában tart, tehát a digitális átállás elérte a központi bankokat is. A kereskedelmi bankok részéről elhangzott, hogy ezen törekvések támogatandók, hiszen ez egy szabályozott fizetőeszköz lehet, szemben a piaci kriptopénzekkel, amelyekre semmilyen, tehát például befektetésvédelmi szabályozás sem vonatkozik. Ha viszont egy központi bank használja ezt a technológiát, az teljesen más helyzet, hozzájárulhat a készpénzforgalom csökkentéséhez, és reális irányt jelenthet a piaci kriptopénzekkel szemben. *Virág Barnabás* a résztvevők figyelmébe ajánlotta az MNB ebben a témában néhány hónapja kiadott könyvét.¹

Zárásként a zöldfordulat került szóba, amely meghatározza a jövő működési modelljét. A 21. század kulcsa a fenntartható fejlődés, amiben a bankoknak is aktívan részt kell venniük. *Virág Barnabás* elmondta, hogy az MNB az első zöldmandátummal rendelkező központi bank Európában, amely már kidolgozta zöldstratégiáját, és ennek keretében elindította Zöld Jelzáloglevél-vásárlási Programját, illetve a Zöld Otthon Programját. Ugyanakkor még mindig magas a hazai bankrendszer karbonkitettsége, és az nem is csökkent az elmúlt években. A kereskedelmi bankok jelezték, hogy van elfogadott stratégiájuk, és megfelelnek az ezirányú kérésnek, részt vesznek a zöldfinanszírozásban, sőt emellett a társadalmi felelősségvállalás kérdésével is foglalkoznak, és figyelembe veszik a fenntarthatósági szempontokat. Van olyan bank Magyarországon, amely már jövőre karbonsemleges lesz.

Az európai uniós szekcióban öt közép-európai ország – Csehország, Horvátország, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia – központi bankjainak alelnökei mondták el véleményüket az euro bevezetésének feltételeit, előnyeit és hátrányait, kockázatait illetően a *Monetary decisions in Central Europe. Euro today, tomorrow or after tomorrow? (Monetáris döntések Közép-Európában, Euro ma, holnap vagy holnapután?)* címet viselő panelbeszélgetésben, melynek résztvevői *Marta Kightley*, a Lengyel Nemzeti Bank első alelnöke; *Marek Mora*, a Cseh Nemzeti Bank alelnöke; *Michael Faulend*, a Horvát Nemzeti Bank alelnöke; *Virág Barnabás*, a Magyar Nemzeti Bank alelnöke, és *Ódor Lajos*, a Szlovák Nemzeti Bank alelnöke voltak, míg a moderátor *Iván Gábor*, a Magyar Közgazdasági Társaság Európai Uniói Szakosztályának alelnöke volt.

A beszélgetés *Ursula von der Leyen*, az Európai Bizottság (EB) elnökének azon nyilatkozatával kezdődött, mely szerint „Az euro az európai egység, a jólét és a szolidaritás kézzelfogható jelképe”. A kérdés az volt, hogy mennyire tükrözik ezt az eddigi eredmények és az eurobevezetés tanulságai. Ennek kapcsán *Ódor Lajos* először áttekintette az Eurobarométer felméréseinek legfrissebb eredményeit. A válaszadók 80 százaléka szerint az euro az Európai Unió (EU) egésze számára jó dolog, mert úgy vélik, hogy használata megkönnyíti az üzleti tevékenységek folytatását. Véleménye

¹ *Egy új kor hajnalán – Pénz a 21. században.* Magyar Nemzeti Bank, 2021. július 7. <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2021-evi-sajtokozlomenyek/ut-a-jovobe-mnb-tanulmanykotet-a-penz-21-szazadi-forradalmarol>

szerint az euro mint közös fizetőeszköz az európai egységet tükrözi. A szolidaritás jelei még a szuverén adósságválság és a Covid19-válság idején is jól láthatók. A jólét kapcsán vannak jó és rossz példák egyaránt, de hangsúlyozta, hogy a legfontosabb kérdés az euroövezetbe történő csatlakozáskor a gondolkodásmód, a szemlélet és ezzel együtt a szakpolitikák megváltoztatása, mivel végül is nem az euro, hanem a gazdaságpolitikánk az, ami sikeres vagy sikertelen lehet.

Marta Kigthley azzal kezdte, hogy az európai integráció igen fontos politikai kezdeményezés, amelynek célja az EU polgárai gazdasági jólétének növelése azáltal, hogy támogatja a kiegyensúlyozott gazdasági növekedést. Ugyanakkor, ha az eurocsatlakozás költségeit és hasznát mérlegeljük, a kettő egyensúlya számos tényezőtől függ. Az eurozóna konvergenciája az utóbbi tíz évben leállt, sőt egyes országok esetén divergencia és a konjunktúraciklusok növekvő szóródása figyelhető meg. A 2020-as válságra az eurozóna egészen másképpen tudott reagálni, mint a korábbiakra. A korábbi válság idején Lengyelország jobban járt az önálló monetáris politika folytatásával, el tudta kerülni a recessziót, mert a zloty leértékelődése javította az árszínvonalát. A mostani válság során is gyorsan reagáltak a lengyel döntéshozók, és habár volt némi recesszió, ez az egyik legenyhébb szintű volt Európában.

Michael Faulend egyetértett az EB elnökével, hiszen különösen a koronavírus-járvány során az euro egyfajta esernyőként szolgált és szolgál most is az eurozóna számára. Az euro egyértelműen a legkézzelfoghatóbb közösségi szimbólum, az európai polgárok éppen az euro miatt érzik magukat európainak, hiszen a közös fizetőeszköz az emberek mindennapi életének részévé vált. Emellett az euro a második legfontosabb tartalékpénznem a világon. Ha egy ország bevezeti az eurót, akkor az adott ország gazdasági és politikai hírneve azonnal javul. Az euro vonzerejét az adja, hogy közvetlenül, pozitívan hat a növekedési potenciálra, növeli a negatív sokkokkal szembeni ellenállóképességet, a költséghatékonyságot és a versenyképességet, valamint javítja a hozzáférést a nemzetközi pénzügyi piacokhoz. Mindez elősegíti a beruházásokat, a foglalkoztatást és az egész gazdaság növekedését. A szolidaritás kapcsán kiemelte, hogy a válságban legsúlyosabban érintett országok támogatott, vészhelyzeti finanszírozásban részesültek.

Marek Mora arról beszélt, hogy fenntartásai vannak az EB elnökének nyilatkozata kapcsán, és elmondta, hogy miért is Csehország a legszkeptikusabb az eurót illetően. Véleménye szerint a jólét és az egység szempontjából kissé vegyes a kép. Például az eurozóna az egy főre jutó GDP tekintetében még mindig az Egyesült Államok, Japán és az Egyesült Királyság mögött van, és az euro első évtizedében az egy főre jutó GDP növekedése gyengébb volt, mint ezekben az országokban, bár az aktivitási ráta tekintetében jobban teljesített. A gazdasági konvergencia – a célkitűzés ellenére – nem valósult meg az eurozónában, miközben a nem eurozóna-tagállam Csehország folyamatosan konvergál az eurozóna átlaga felé, mivel megfelelően működik a monetáris politikája és a gazdaságpolitikája is. Az eurozónát alapvetően

inkább politikai megfontolások mentén hozták létre, ami lényegesen különbözött a maastricht-i kritériumoktól, és ez az eurozónán belül állandósult problémát okoz strukturális gyengeségei miatt.

Virág Barnabás szkeptikus volt, és úgy vélte, hogy az EB elnöke kissé túlértékeltte a közös fizetőeszköz szerepét az európai egységet, jólétet és szolidaritást illetően. Egyetértett abban, hogy az utóbbi évtizedben komoly eredményeket értek el, ezáltal jobb lett az euro megítélése, mint korábban. Az is nagy eredmény, hogy a korábbi válsághoz képest sokkal jobb volt a mostani válság kezelése. Ugyanakkor van még javítandó terület. Az utóbbi két évtizedben az eurozónának a globális GDP-ből való részesedése csökkent, illetve az eurozóna tagállamainak jelentős részénél az egy főre jutó GDP relatív nagysága is csökkent vagy stagnált, ami az euro jóléti szimbólum szerepét kétségbe vonja. Az eurozóna intézményi reformja – számos lényeges előrelépés ellenére – még mindig befejezetlen. A korábbi folyófizetésimérleg-hiányok megszűntek az eurozóna déli tagállamaiban, de például Olaszország vagy Görögország GDP-szintje még mindig messze a 2008-as alatt van. Eurozónán kívüli orszákként Magyarország feladata a hosszú távon fenntartható felzárkózás elérése és az euro bevezetésének megfelelő időzítése.

A moderátor következő kérdése az volt, hogy megfelelően versenyképes-e a közép-kelet-európai régió, és sikerült-e elérni a konvergencia kellően magas szintjét az euro bevezetéséhez. *A lengyel alelnökasszony, Marta Kightley* elmondta, hogy Lengyelország és az egész régió sokat tett a felzárkózás érdekében az elmúlt 20 évben, de még sok teendő van. Habár bekapcsolódott a regionális értékláncokba, növelte részarányát a világkereskedelemben, de a lengyel fejlődés az olcsó munkaerőre épül, és kevésbé innovatív, mint az eurozóna országai, valamint gazdaságának struktúrája is eltér az eurozónáétól.

Michael Faulend horvát alelnök szerint az eurozóna problémái nem az euro miatt vannak, hanem egyes országok hibás gazdaságpolitikája, elsősorban a fiskális és bérlpolitikája miatt, illetve figyelembe kell venni a monetáris és árfolyampolitika korlátait. Horvátország egy kis euroizált gazdaság, és mint ilyen, fontos érdeke, hogy mihamarabb csatlakozzon az eurozónához. A konvergencia elért szintje vagy az optimális valutaövezetre vonatkozó kritérium nem olyan mutatószámok, ami alapján a csatlakozási döntést érdemes meghozni.

A cseh központi bank alelnöke, Marek Mora elmondta, hogy 2008 óta évente megvizsgálják a csatlakozás kérdését, és eddig mindig arra a következtetésre jutottak, hogy még nem szükséges belépni az eurozónába. Véleménye szerint szinte minden feltételnek megfelelnek, és bármikor be tudnának lépni az eurozónába, illetve ott könnyedén meg tudnák állni a helyüket, de a csatlakozás alapvetően politikai akarat kérdése. A csatlakozást igazából az eurozóna jelentős strukturális gyengeségei miatt nem javasolja.

Virág Barnabás, a magyar alelnök szerint az eurozóna legfontosabb tanulsága, hogy egy ország versenyképességének javítása vagy a strukturális problémáinak rendezése sokkal nehezebb feladat az eurozónában, mint azon kívül, különösen válsághelyzetben, és ez lelassíthatja a felzárkózási folyamatot. A konvergencia miatti inflációtöbblet túl magas lehet. Ha a pénzügyi rendszer nem eléggé fejlett, akkor ez aláássa az euro bevezetését, mind pénzügyi stabilitási, mind monetáris politikai szempontból. Az MNB mintegy két évvel ezelőtt új, szélesebb körű csatlakozási kritériumrendszert dolgozott ki az euroérettség vizsgálatára, és arra jutott, hogy még korai lenne az eurozónához történő csatlakozás. Célunk a fenntartható felzárkózási pálya folytatása, ezért az MNB az euro biztonságos és sikeres bevezetése mellett elkötelezett, aminek feltétele a bevezetés optimális időzítése.

Ódor Lajos szlovák alelnök úgy vélte, hogy az eurozónához történő csatlakozás nagyon összetett kérdés, függ az adott ország intézményi háttérétől, az árfolyamrendszerétől, a gazdasága szerkezetétől, de még a lakossági megítéléstől is. Igazából csak egy olyan határozott vezetőre lenne szükségük, aki mer vállalni némi kockázatot, mert a sikerre nincs teljes körű garancia. Véleménye szerint a nem eurozónás visegrádi országok bármikor be tudnák vezetni az eurót, és jól boldogulnának, ha megfelelő politikákat alkalmaznak. Mind a bent lévő, mind a még kint lévő tagállamoknak egy sikeresen működő eurozónára van szüksége. Ugyanakkor felhívta a figyelmet, hogy az árfolyam leértékelődése nem oldhatja meg a versenyképességi problémákat. Aki hozzászólt ehhez, annak nagyon nehéz dolga lesz az eurozónában, hiszen erre ott nincs lehetőség. Szlovákiának egy jelentős strukturális reformcsomagot kellett végigvinnie, még az euro bevezetése előtt. Ha egy EU-s tagállam be akar lépni az eurozónába, akkor át kell alakítani a gondolkodásmódját, és nem kell megvárni, hogy minden tökéletes legyen. A legnagyobb figyelmet a költségvetési, a makroprudenciális és a munkaerőpiaci politikára kell összpontosítani. Sajnos Szlovákia az utóbbi évtizedben nem tudott előrelépni a strukturális mutatók tekintetében, és jelenleg úgy tűnik, hogy a közepes jövedelem csapdájával küzd.

Ezt követően azt a kérdést vitatták meg, hogy arányban van-e a szolidaritási és stabilitási mechanizmus ára az előnyeivel. *A horvát alelnök* szerint az előnyök eddig határozottan felülmúlták a költségeket, és nagyon fontosnak tartja a mechanizmust az egész eurozóna számára. Hatalmas, alacsony költségű és hosszú lejáratú hitelezési kapacitásról és jelentős transferről van szó, amely válság idején ellenállóképességet és stabilitást biztosít, költségvetési megtakarításokat jelent, továbbá segít megakadályozni a tovagyűrűző negatív hatásokat.

Cseh részről némi aggály merült fel, hogy ez a mechanizmus mennyire van összhangban a Maastrichti Szerződéssel, illetve hogy ez a válságot tompító mechanizmus, valamint az Európai Központi Bank politikája – amely megpróbálja lenyomni a kockázati felárat – az egyébként szükséges strukturális reformok elhalasztásához

vezethet. Ez viszont felveti az erkölcsi kockázat kérdését, ráadásul ezáltal a nem versenyképes országok a hatalmas transzferek ellenére továbbra sem lépnek előre.

Magyar részről az hangzott el, hogy túl korai megítélni a szolidaritási és stabilitási mechanizmus előnyeinek és hátrányainak egyenlegét, amely sokkal jobb most, mint tíz évvel ezelőtt. Komoly eredmények születtek például a bankunió létrehozásával, de a betétbiztosítási rendszer még nem jött létre. Ugyanakkor sok probléma megoldatlan még, lásd a fiskális unió vagy a belső egyensúlytalanságok kérdését.

A *szlovák résztvevő* kiemelte, hogy hibásnak tartja azt a hozzáállást, hogy egy rendszer működése kapcsán csak a pénzügyi költségek és hasznok egyenlegét vizsgálják. Itt nem egy megtérülő befektetésről, hanem inkább egyfajta biztosítási mechanizmusról van szó. Másrészt az európai intézményrendszernek még mindig számos, a sikerességhez szükséges, nagyon fontos eleme hiányzik. Sajnos például nincs egy ex-ante szuverén restrukturálási mechanizmus, nincs világos menetrend egy nagyobb fiskális integráció irányába, továbbra is fennáll a bankok és az állam közötti ördögi kör, konkrét példaként a koncentrációs limit és a szuverén kockázati felár hiányát említette.

A *lengyel alelnök* szerint is az európai stabilitási mechanizmus és a bankunió nagyon pozitív fejlemények, de például hiányzik a közös betétbiztosítási alap. Az előnyök tekintetében a szélesebb értelemben vett hasznosságot kell számításba venni. A költségek között pedig figyelembe kell venni, hogy azt is meg kell fizetni, amikor a hatáskörök európai szintre kerülnek átruházásra, és emiatt a végrehajtandó politikák kevésbé illeszkednek a helyi pénzügyi rendszer szükségleteihez.

Az utolsó téma a közös monetáris politika jövője volt. *Horvátország* számára a közös monetáris politika egyértelműen előnyösnek tűnik, mivel mind pénzügyi, mind kereskedelmi szempontból erősen integrálódott az eurozónába. Emellett magas az euroizáltság szintje, ami kulcsfontosságú tényező az eurozónához való csatlakozás kérdésében, mivel emiatt az árfolyam- és kamatlábpolitika alkalmazhatósága korlátozott körű. Az EKB monetáris politikája megfelelőnek tűnik Horvátország számára. Emellett az alelnök kiemelte, hogy javult a konjunktúraciklusok szinkronizáltsága.

Lengyelország szemszögéből nézve a konjunktúraciklusok még nem eléggé harmonizáltak az eurozónáéval, a lengyel növekedési ütem, az infláció és a hosszú távú kamatlábak mértéke is jóval magasabb, mint az eurozónában, emellett a zloty átmeneti leértékelődése külső sokkok esetén továbbra is egyfajta előnynek számít.

Csehország számára is fontos, hogy az eurozóna monetáris politikája sikeres legyen, függetlenül attól, hogy eurozóna-tag vagy sem, hiszen ez minden EU-s tagállamra hatással van. Az eurozóna azonban még mindig alapvető strukturális gyengeségekkel küzd, ami az összetételéből adódik. Nagy kérdés, hogy az eurozóna jelenlegi architektúrája mennyire válságálló. A közös fiskális kapacitás létrehozása stabilizáló

funkciót tölthetne be, de ez azt a veszélyt is magában rejtheti, hogy állandósult transzferek lesznek a versenyképes tagállamoktól a kevésbé sikeresek irányába, és ez politikailag nagyon nehezen kezelhető.

Az *MNB alelnöke* szerint a közös monetáris politika jelentős kihívásokkal szembesül. Az infláció globálisan emelkedik, bár még nem tudható, hogy ez átmeneti jellegű-e. Az viszont látható, hogy az eurozóna egyes tagállamaiban 1 százalék körüli, míg más tagállamokban az 5 százalékot is elérte. Nagy kérdés, hogy erre hogyan reagál majd az EKB. A másik fontos tényező a zöldforradalom, amely trenddé vált a világ központi bankjaiban, és várhatóan ezt az EKB is követni fogja. A harmadik tényező a digitalizáció, a digitális fizetőeszközök, ami nagyon aktuális téma globális szinten. A 21. században azok az országok, amelyek a digitális pénz terén megnyerik a versenyt, a reálgazdasági téren is komoly előnyre fognak szert tenni.

A *szlovák alelnök* szerint a digitalizáció és a zöld aspektusok lehetőségeket és egyben kihívásokat is jelentenek. Az infláció tekintetében kevésbé aggódott, az elmúlt tíz évben nagyon alacsony volt az infláció az eurozónában. Jó lenne, ha az infláció hosszú távon a cél közelében lenne. Ugyanakkor óvatosnak kell lenni, nehogy ellenőrizetlen legyen az inflációs környezet. Nagy kihívás, hogy az európai monetáris politikának nemcsak monetáris politikai kérdésekkel kellett foglalkoznia, hanem olyanokkal, amelyek inkább a fiskális politikához tartoznak. A másik kulcsfontosságú téma, hogy az eurozóna túlságosan sokat koncentrált a belső problémáira, és szem elől veszi a globális összképet.

Összességében igen élvezetes, gondolatébresztő panelbeszélgetést láthatott a közönség, amelynek során számos elgondolkodtató téma merült fel, és átfogó képet kaphatott a központi bankok véleményéről a közeljövő várható nagy kérdéseivel és kihívásaival kapcsolatban.

A fenntarthatósági szekcióban idén négy előadást, valamint egy panelbeszélgetést hallgathattak meg az érdeklődők. *Kandrács Csaba*, a Magyar Nemzeti Bank alelnöke, az MKT Fenntarthatósági Szakosztályának elnökségi tagja előadásában az MNB által 2019-ben elindított Zöld Program életútját, az azzal összhangban megtett felügyeleti lépéseket mutatta be. Az MNB alelnöke egy rövid helyzetértékelés keretében ismertette, hogy egy klímakockázatokról szóló felmérés alapján a magyar bankok esetében az alacsony felkészültséghez magas kockázat párosul, ráadásul egyes intézmények kitétsége már stabilitási kockázatot is jelenthet. Kiemelte továbbá, hogy a hazai kötvénypiac gyorsan zöldül, de a zöldpénzügyi termékek egyelőre nem terjedtek el kellő mértékben. Ezt követően a Zöld Programot, annak 3 pillérét és gyakorlati megvalósulását prezentálta. Az első pillér, a pénzügyi rendszert érintő intézkedések részeként az MNB felügyelete Zöld Ajánlást készített a hitelintézetek számára, a zöldfinanszírozás beindítását ösztönző zöld-tőkekövetelmény-kedvezményeket vezetett be, továbbá kidolgozás alatt van egy fenntartható tőkepiaci stratégiai dokumentum, valamint klíma-stresszteszt is.

Kandrács Csaba alelnök ezután röviden ismertette az MNB oktatási és kapcsolat-építési tevékenységét, amely a Zöld Program második pillére, végezetül pedig bemutatta a harmadik pillér részeként megtett lépéseket: az MNB 5 év alatt 80 százalékos kibocsátáscsökkenést szeretne elérni saját működésében, a fennmaradó részt semlegesíteni kívánja faültetési programjával, továbbá egy klímaváltozással kapcsolatos pénzügyi jelentést, az úgynevezett TCFD-jelentést is publikálni fog.

Kolozsi Pál Péter, a Magyar Nemzeti Bank Jegybanki Eszköztár, Devizatartalék és Kockázatkezelési Igazgatóságának igazgatója a 21. század megatrendjei után bemutatta, hogy miért indokolt a jegybankok klímaváltozással, környezeti fenntarthatósággal kapcsolatos szerepvállalása. Hangsúlyozta, hogy a fenntarthatóság szorosan kapcsolódik a jegybankok hagyományos mandátumaihoz, az árstabilitás eléréséhez és fenntartásához, a pénzügyi közvetítőrendszer stabilitásához és a reálgazdaság támogatásához. Ezt megerősíti, hogy a világ vezető jegybankjai is aktívan foglalkoznak a témával. Az MNB jegybanki körökben korai belépőnek számít a zöldülésben, 2021 tavaszán az MNB fenntarthatósági mandátumot kapott az Országgyűléstől. Fontos mérföldkő volt továbbá az MNB zöldeszköztár-stratégiájának megalkotása és 2021 júliusi publikálása, amely az eddigi, főleg felügyeleti zöldintézkedések után a monetáris politika zöldítésének irányait mutatja be. A stratégiai dokumentumban körülírt jövőkép és küldetés is bemutatásra került, előadását pedig az eszköztár zöldítésének két olyan kijelölt irányával zárta, amelyek már meg is valósultak. Ennek megfelelően ismertette a 2021 augusztusában elindult Zöld Jelzáloglevél-vásárlási Programot, céljait és paramétereit, végül pedig a fedezetkezelés zöldítésének indokait és működését.

Vízkeleti Sándor, az Amundi Alapkezelő Zrt. vezérigazgatója, a Befektetési Alapkezelők és Vagyonkezelők Magyarországi Szövetségének (BAMOSZ) elnöke, az MKT Fenntarthatósági Szakosztályának elnökségi tagja „*Fenntarthatóság és ami mögötte van*” címmel, Q&A-formában tartotta meg előadását. Kiemelte, hogy a fenntarthatósági szempontoknak egyre nagyobb súlya van a befektetési döntéshozatalban. Míg korábban szubjektív módon próbálták ezen szempontokat figyelembe venni a vállalatok értékelésekor, addig mostanra kialakult már egy eszköztár, az ENSZ 17 Fenntartható Fejlődési Céljára épülő ESG-módszertan, ami segíti a befektetőket a döntéshozatalban. Megjegyezte, hogy eleinte sok vállalat pluszterhernek élte meg ezt, azonban sokan rájöttek, hogy mennyire fontos a befektetők véleménye, erre példaként a Volkswagen-csoport dízelbotrányát hozta fel. Az ESG-szempontok elterjedése miatt sok vállalat készít fenntarthatósági stratégiát, a különböző érdekelt (stakeholderek) véleményét figyelembe véve. Kiemelte továbbá, hogy befektetői oldalról nézve egyre jobban részesévé válnak a befektetési stratégiáknak az ESG-szempontok, továbbá egyre keresettebbek az impact termékek, melyek dedikált célja a fenntarthatóság. Végezetül a fenntarthatósági közzétételekről szóló uniós

rendelet, az SFDR (Sustainable Finance Disclosure Regulation) ügyféltájékoztatósi kötelezettséggel kapcsolatos vetületeit is ismertette.

Lóga Máté, a Magyar Nemzeti Bank Strukturált Finanszírozás Stratégiai Igazgatóságának igazgatója zöldkötvényekről és azoknak a Növekedési Kötvény-programban (NKP) történő kibocsátási lehetőségeiről tartott prezentációt. Először röviden ismertette az NKP eddigi eredményeit a zöldkötvények tekintetében, majd részletesen bemutatta a két legnagyobb nemzetközi zöldkötvény-standardot, az ICMA Zöld Kötvény Elveket (Green Bond Principles, GBP) és a CBI Klímakötvény Standardját (Climate Bonds Initiative, CBI). A két standard kapcsán a minősítési folyamatokat, a külső felülvizsgálat típusait, valamint a két standard közötti eltéréseket is prezentálta. Ezután ismertette a zöldkötvény-kibocsátás előnyeit, melyek között a pozitív marketing-értéket, az ESG-befektetők elérését és az MNB Zöld tőkekövetelmény-kedvezményét említette meg. Végezetül áttekintette a fenntarthatósághoz kötött kötvényeket (Sustainability-Linked Bond), azok eltéréseit a zöldkötvényektől.

A négy előadás mellett egy panelbeszélgetés is része volt idén a fenntarthatósági szekciónak. A beszélgetés moderátora *Végh Richárd*, a Budapesti Értéktőzsde Zrt. vezérigazgatója, az MKT Fenntarthatósági Szakosztályának elnöke volt, a résztvevők pedig *Iffy Chikán Attila*, az Alteo Nyrt. vezérigazgatója, az MKT Fenntarthatósági Szakosztályának elnökségi tagja, valamint *Vajda Attila*, a Vajda Papír Kft. alapító-tulajdonosa, ügyvezető igazgatója voltak. A két cégvezér először röviden bemutatta vállalataik működését, majd áttértek a pandémia hatásaira, melyek közül Chikán Attila kiemelte, hogy a vállalatvezetőknek újfajta bizalmat kellett kipróbálniuk munkatársaik irányában, és hogy erősödtek a puha kritériumok a munkavállalók szemében. Ezzel egyetértve Vajda Attila kiemelte a környezettudatosság erősödését és norvég központjuk által szerzett ismereteik jelentőségét. Az ellátási láncok kapcsán kapott kérdésre válaszolva Chikán Attila megjegyezte, hogy az üzembiztonság, a költséghatékonyság és a fenntarthatóság hármában igyekeznek megtalálni az optimumot, a partnerek igényeivel összhangban. Ezután kiemelte a decentralizált energiatermelés népszerűsödését, valamint hogy a pandémia hatására a vállalatok újragondolták energiastatégiájukat. Vajda Attila szerint a jövő nagy kihívása az lesz, hogy lesz-e elég munkavállaló a termelő szektorban és őket hogyan lehet képezni, illetve hogy a robotizáció milyen hatással lesz a működésre. Áttérve a finanszírozási vetületekre ismertette, hogy a Vajda Papír Kft. volt az első termelő vállalat Magyarországon, amely zöldkötvényt bocsátott ki.

Chikán Attila a részvénypiaccal kapcsolatban ismertette, hogy a nagyobb piacokon a jobb ESG-minősítéssel rendelkező cégek értéke markánsan jobb volt az elmúlt években. A kötvények kapcsán megjegyezte, hogy két kibocsátásukat, amely az MNB NKP segítségével valósult meg, erős túljegyzés kísérte. Elmondta továbbá, hogy az ESG-szemponatok integrálása nem csak kötelesség, hanem versenyelőnyt jelenthet, és könnyebben juthat finanszírozáshoz egy ESG-szemponokat figyelembe

vevő vállalat, sőt ez akár idővel a vállalat fennmaradásának feltétele is lehet. *Vajda Attila* ehhez azt fűzte hozzá, hogy bármely vállalat képes tenni a fenntarthatóságért, továbbá esetükben például a víz- és villamosenergia-felhasználásból eredeztethető megtakarítások komoly versenyelőnyt jelentenek. Végezetül, ismét a munkavállalókra kitérve, kiemelte, hogy a fenntarthatóság fontos tényező a munkavállalókért folytatott versenyben, a fiatal generációk pedig jóval érzékenyebbek ebből a szempontból.

A 2021. évi Közgazdász Vándorgyűlés versenyképességi szekcióülése immáron hatodik alkalommal került megrendezésre. Az MKT Versenyképességi Szakosztálya által szervezett szekció a koronavírus-járvány utáni időszakra fókuszálva vizsgálta a *versenyképesség és fenntarthatóság kulcskérdéseit* egy nyitóelőadás és egy kerekasztal-beszélgetés keretében. A nyitóelőadást *Parragh Bianka*, a MNB Monetáris Tanácsának tagja, a Nemzeti Közszerződési Egyetem kutatás-fejlesztési tanácsadója tartotta, „*Ösztönző állam a versenyképességért és a fenntarthatóságért*” címmel. A szekcióülés kerekasztal-beszélgetése „*Melyek a versenyképesség és fenntarthatóság kulcskérdései a koronavírus-járvány után?*” címmel zajlott, melynek résztvevői *Csath Magdolna* egyetemi tanár, a Versenyképességi Tanács tagja, *Lovász László* kormányzati stratégiai kutatásokat ellátó miniszteri biztos és *Jánoskúti Levente*, a McKinsey vezető partnere voltak. Az állami, az akadémiai és a vállalati szektor képviselőit felvonultató, sokrétű diskurzust *Baksay Gergely*, az MNB ügyvezető igazgatója moderálta.

Parragh Bianka előadásában részletesen ismertette, hogy az ösztönző állam modellje miként segítheti elő a hosszú távú versenyképességet és fenntarthatóságot. Csak az erős állam képes olyan hatékony ösztönzőrendszert alkotni, amely *a többi gazdasági szereplőt tartós együttműködésre készíteti*. Ez az ösztönző állammodell hazánk esetében is sikeres volt a 2010-es években előbb az adóreform, majd 2013-tól a monetáris politika megújítása terén, sőt a koronavírus-járvány kezelésében is, ami hozzájárult a gyors hazai gazdasági helyreálláshoz. Az ösztönző állammodell aktív szerepvállalást jelent, egyensúlyt képezve a tisztán piaci koordináció és a bürokratikus állami szabályozás között a pozitív ösztönzők aktív alkalmazása, illetve az érintett szereplőkkel való konstruktív piaci együttműködés révén.

Magyarországon különlegesen sikeres példát jelentett az ösztönző állam működésére a *devizahitelek forintosítása*, ami a kormányzat, a jegybank és a Bankszövetség együttműködésével zajlott le 2014–2015-ben. További sikeres példa a jegybank *Növekedési Hitelprogramja*, melynek keretében a hazai kis- és középvállalkozások számára biztosítottak kedvező hiteleket, és amely hatékonyan bizonyult a befagyott hitelpiac újjáélesztésére. A kormányzati intézkedések között a legkiemelkedőbb eredménnyel a 2010-től bevezetett adóreform, azon belül az *egykulcsos személyi jövedelemadó* bevezetése áll, amely hatékonyan ösztönözte a munkavállalást és

döntően hozzájárult ahhoz, hogy az évtized végére mintegy 850 ezer fővel többen dolgozzanak, mint 2010-ben.

A példa nélküli egészségügyi és gazdasági kihívást jelentő koronavírus-válság elleni küzdelemben is sikeresnek bizonyultak az ösztönző állam eszközei. A járvány során a döntéshozóknak egyszerre három területen kellett megoldást találniuk: meg kellett védeni a *lakosság egészségét, mérsékelni a gazdasági válságot* és elkerülni a *pénzügyi egyensúly* túlzott felborulását. A válságkezelés eredményességét az MNB Járványkezelési Versenyképességi Indexével szemléltette az előadó. A jegybank indexe 9 mutató² vizsgálatával komplex szemléletben ragadja meg a válság által sújtott területek mindegyikét (egészség, reálgazdaság, pénzügyi egyensúly). A 2020–2021-es magyar válságkezelés a területek többségében jobbnak bizonyult a többi visegrádi ország átlagos teljesítményénél. A magyar oltási program az egyik leggyorsabb volt az Unióban, és a munkanélküliséget sikerült az egyik legalacsonyabb szinten tartani. Továbbá az MNB programjainak és a hitelmoratóriumnak köszönhetően a válság alatt hazánkban bővült a leggyorsabban a bankrendszer által a magánszektorban nyújtott hitelállomány az Európai Unióban. A jegybanki index mutatóiban elért teljesítményt összegezve Magyarország a 7. legeredményesebben kezelte eddig a Covid-válságot az EU-ban – emelte ki *Parragh Bianka*.

Az előadó végül a magyar gazdaság előtt álló potenciális kihívásokra is kitért. Már a koronavírus-járvány kezdete előtt világossá vált, hogy a termelékenység bővítéséhez olyan versenyképességi tényezőkre kell fektetnünk, mint a kutatás és fejlesztés ösztönzése vagy a humántőke fejlesztése. *Parragh Bianka* szerint a magyar gazdaság számára a *tudás- és technológiaintenzív növekedési pályára való átállás* az egyik legfontosabb, hosszú távú kitörési lehetőség. A járvány okozta válság azonban új kihívásokat is felszínre hozott. Kiemelte, hogy a következő évtized megnyeréséhez már nem elegendő csupán a gazdasági növekedésre vagy a pénzügyi egyensúlyra törekednünk, hanem a gazdasági modellnek minden aspektusból *fenntarthatóvá* kell válnia. A fenntarthatóság és a versenyképesség egyidejű javítását elsősorban a *gazdaság zöldítésén és digitalizációján* át érhetjük el. Mindkét folyamat jelentős állami ösztönzést igényel: a körforgásos gazdaság elérése érdekében például zöld-államkötvények kibocsátása, míg a digitalizációhoz többek közt a KKV-k digitalizálásának támogatása vagy az állami e-közigazgatás fejlesztése területén. A jövőben az ösztönző államnak folytatnia kell azon gazdasági ösztönzők erősítését, amelyek a fenntartható felzárkózást szolgálják.

A nyitóelőadást követő kerekasztal-beszélgetésen *Baksay Gergely* első kérdésként azt fogalmazta meg, hogy a versenyképesség szintje összefügg-e a járvány elleni

---

² Az MNB Járványkezelési Versenyképességi Indexének kilenc mutatója: (1) betegek száma, (2) Covid-halálozás és a többlethalálozás együttes mutatója, (3) lakosság átoltottsága, (4) GDP-változás 2019 végéhez képest, (5) foglalkoztatottak számának változása 2019 végéhez képest, (6) munkanélküliségi ráta, (7) államháztartási hiány, (8) folyó fizetési mérleg egyenlege és (9) a hitelintézeti hitelállomány változása.

védekezés sikerességével. *Csath Magdolna* professzor asszony szerint ezt az eredményt kevésbé érdemes a versenyképességhez kötni. Elmondta, hogy a kilábalás gyorsaságát inkább a gazdaság szerkezetének (nemkonjunkturális, azaz válságálló ágazatok arányának), valamint a gazdaságpolitikai reakcióknak tulajdonítaná. Az egészségügyi versenyképesség szerepe azonban nem elhanyagolható, hiszen a járvány lefutását nagyban befolyásolta, milyen egészségi állapotban érte a pandémia az egyes országok lakosságát.

A kérdésre reflektálva *Jánoskuti Levente* kiemelte, hogy a versenyképességnek vannak olyan tényezői, amelyek szerepet játszhattak a válságkezelés eredményességében. Erre utal, hogy a McKinsey felmérése szerint a digitálisan jobban felkészült országok tudták ezt az időszakot sikeresebben átvészelni. *Lovász László* miniszteri biztos az intézmények versenyképességének, hatékonyságának fontosságát hangsúlyozta, ami a nagy kihívások elleni küzdelemben, mint a járványok vagy a klímaváltozás, különösen jelentős szerepet játszik. Ezért üdvözölte a Magyar Nemzeti Bank 330 pontos kiadványát is, amely érdemben segítette az állam, az MNB, illetve a versenyképességgel foglalkozó szakmai és tudományos szervezetek együttműködését.

A beszélgetés azzal folytatódott, hogy változott-e a versenyképességi tényezők fontossági sorrendje, súlya a járványt megelőző időszakhoz képest. *Csath* professzor asszony szerint egyrészt nagyon sok fog múlni azon, hogy a vállalatok üzleti modelljükkel lekövetik-e a vevők változó igényeit (digitalizáció, élményvezérelt vevőkapcsolat), másrészt olyan puha tényezők értékeltődtek fel, mint hogy mennyire becsüli meg egy társadalom a teljesítményt. A McKinsey vezető partnere úgy vélte, nem a versenyképesség összetevőinek megváltozásáról van szó, hanem inkább a fejlődés folyamatainak felgyorsulásáról, amit például jól mutat, hogy a digitális szolgáltatásokat használók tekintetében Magyarország felzárkózott a nyugat-európai országokhoz. A McKinsey amerikai vállalatokat vizsgálva azt találta, hogy amely vállalatok képesek voltak a Covid19-járvány időszaka alatt is innovációba fektetni, illetve nagyobb mennyiségű volt a K+F-költségük, azok a pandémia alatt sem szenvedtek bevételcsökkenést. A miniszteri biztos azt a trendet hangsúlyozta, hogy a mesterséges intelligencia, az automatizáció és a technológiai innováció szerepe fokozottan nőni fog, ami számos munkahelyet átalakít majd. Ez abban is megmutatkozik, hogy hazánkban a magas hozzáadott értékű termékek exportja nőtt az elmúlt években.

Meghatározó volt a beszélgetésben az a gondolat, hogy hiába állnak rendelkezésre előremutató technológiai innovációk, ha nincsenek olyanok, akik üzemeltessék. Az előadók egyetértettek abban, hogy az egyszerűbb, alacsonyabb képzettséget igénylő munkák kerülhetnek leginkább automatizálásra vagy helyettesítésre mesterséges intelligencia által. Ezért fontosnak vélték, hogy minél magasabb hozzáadott értékű munkák dominálják az iparágakat. Elhangzott az is, hogy a munkavállalóknak nagyjából 50 százaléka pályamódosításra fog kényszerülni. A diskurzus során minden résztvevő elengedhetetlennek vélte a képzettség növelését, a felsőoktatásban

főként a STEM³-tudományterületeken. Az oktatás és a digitális képességek fejlesztése mellett a K+F-re áldozott források növelését is szükségszerűnek ítélték a globális trendekhez történő alkalmazkodásban.

Baksay Gergely végül arról is kérdezett, milyen a versenyképesség és a fenntarthatóság kapcsolata. *Jánoskúti Levente* úgy fogalmazott, mára már a versenyképesség részévé vált a fenntarthatóság, ami szabályozói, társadalmi és tőkepiaci nyomásnak is köszönhető. Ez utóbbira példaként szolgálhat, hogy a zöldbejelentésekre mennyire intenzíven és gyorsan reagálnak a tőkepiacok. *Lovász László* is egyetértett azzal, hogy ez a két fogalom kéz a kézben járnak, azonban felhívta a figyelmet, hogy nem feltétlenül minden megoldás fenntartható, amit annak gondolunk. A Nemzetközi Energiaügynökség számításai szerint a megújuló energiával összefüggésben létrehozott új technológiák jelentős ásványianyag-szükséglete akár hatszorosa is lehet a mainak a 2050-es karbonsemlegességi cél eléréséig. Például a szél erőművek energiatermeléséhez szükséges ásványianyag-igény (a turbinák ásványianyag-igényes lapátjai miatt) 3–4-szeres lehet, mintha ugyanezt az energiát atomenergiából nyertük volna. *Csath Magdolna* azt hangsúlyozta, hogy a versenyképesség ugyanúgy hosszú távú fogalom, mint a fenntarthatóság, ezért nélkülözhetetlen a körforgásos gazdaság megteremtése, amihez a társadalom szemléletváltására is szükség van. Zárógondolatként megfogalmazásra került, hogy a hatalmas gazdasági, társadalmi, és technológiai változások közepette elemi jelentőségű, hogy tiszta jövőképpel, hosszú távú stratégiával rendelkezünk.

---

³ STEM: angol betűszó, amely a természettudományos, a technológiai, a mérnöki és a matematikai tudományterületekre utal a felsőoktatásban (angolul: Science, Technology, Engineering and Mathematics).